

Мәтіндегі ретроспекцияның көріну тәсілдері

Аңдатпа. Мақалада мәтін ішіндегі ретроспекция амалының қолданылу сипаты мен оның көріну жолдары баяндалды. Ретроспекция амалына қатысты әдебиеттанудағы, тіл біліміндегі зерттеулерге шолу жасалды. Аталған көркемдік тәсілдің мәтін ішіндегі орны, композициялық-құрылымдық сипаты қарастырылады. Сонымен қатар, ақындар шығармаларына шолу жасалып, қазақ поэзиясындағы ретроспекцияның берілу жолдарына назар аударылды. Әр қаламгердің шығармашылығындағы ретроспекция құбылысының берілу ерекшеліктері сараланды. Зерттеушілер пікірін саралай келе, ретроспекция ұғымына түсініктеме берілді. Жалпы ғылымда және әдебиеттанудағы ретроспекция құбылысының алатын орны екселді. Әдебиеттану тұрғысынан мысалдар арқылы талдаулар жасалып, қазақ әдебиетіндегі, оның ішіндегі, қазақ поэзиясында ретроспекция құбылысының рөлі зор екендігі нақтыланды. Ретроспекция құбылысының автор тарапынан оқырманға беретін көркемдікпен қатар эстетикалық мәні бар екені көрсетілді.

Түйін сөздер: мәтін, ретроспекция, хронотоп, дейкисис, анафора.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2021-134-1-52-57>

Түсті: 26.11.20 / Қайта түзетілді: 25.12.20 / Жарияланымға рұқсат етілді: 18.03.21

Кіріспе. Көркемдік тәсілдердің бірі ретінде ретроспекцияның мәтін құрылымынан алар ерекше орны бар.

Ретроспекция сөзі өткенге көз жүгірту, бағзыны еске түсіру мағынасын береді. Әдеби термин ретінде «бұрын өткен оқиға», «өткенді баяндау құралы» деген ұғымдарда жұмсалады [1, 5 б.].

Ретроспекцияның мәнін түсіндіруде уақыт пен кеңістік ұғымдарын қолданудың маңызы зор. Бұл әдеби-ғылыми терминдер туралы тұжырымдар М.М. Бахтин, Б.А. Успенский, С. Лихачев, Н.Ф. Ржевская сынды ғалымдар өз еңбектерінде қарастырған.

Кез келген көркем шығарма не кез келген мәтін мекендік-мезгілдік белгілері бойынша ұйымдасқан біртұтас кешенді құрайды. Мәтінде баяндалатын оқиға белгілі бір шақта және мекенде өтеді. Мұны ғылымда «хронотоп»

терминімен түсіндіреді. М. Бахтин: «Уақыт белгілі кеңістікте айқындалады және кеңістік уақыт арқылы өлшенеді, түсіндіріледі», - дейді [1, 127 б.]. Демек, мәтінде сөз болатын кеңістіктің басты өлшеуі – уақыт. Көркем шығарма бойында жүзеге асатын іс-әрекет, кейіпкер бейнесінің сомдалуы да хронотоппен тікелей байланысты. Кеңістік пен уақыттың мәтін ішіндегі берілу жолдары мен оларды сипаттаудың түрлі амал-тәсілдері уақыт пен кеңістік ұғымдарынан тысқары жатпайды. Объективті өмірде уақыт ешқашан артқа жылжымайды, ол үнемі алға жүреді, болашаққа бастайды. Ал көркем уақыттың ерекшелігі де осында – оның кейінге «сапар шегіп» не параллель уақыт пен кеңістікте баяндалу мүмкіндігі бар. Мұндай құбылысты «ретроспекция» терминімен түсіндіреміз. Ретроспекция құбылысы мәтін ішінде лингвистиканың да, әдебиеттану ғылы-

мының да зерттеу нысаны болып саналады. Ретроспекция ұғымына ғалым З. Тураева мынадай анықтама береді: «Ретроспекция – уақыт қатарының бұзылуы, сипатталып отырған оқиға реттілігінің араласуы, сюжеттің құрылымдық үйлесімінің бір тәсілі» [2, 23 б.]. Яғни, ретроспекция мәтін ішіндегі уақыттың бейнеленуінің қалыпты жүйеден ауытқуын не кейінге шегініп, не алға жылжыта суреттеуін білдіреді. Мәтін лингвистикасын зерттеуші ғалым И. Гальперин ретроспекцияны «оқырманды алдыңғы мазмұнды ақпаратқа қатысты ететін тілдік өрнек түрі» ретіндегі грамматикалық категория деп қарастырады [3, 106 б.].

Ретроспекция «Лингвистикалық терминдер сөздігінде» мәтіннің сызықтық өрістеуін тоқтататын және оқырман сол арқылы «уақыт байланысына» енетін мезгілдік континуумның пішіні ретінде түсіндіріледі [4, 342 б.]. Ғалым И. Гальперин ретроспекцияның мына жағдайларда көрінетінін айтады: а) ақпарат мәтінде көрсетілген жағдайда автор не оқырман оған өзі қайта оралады; ә) «мәтін қозғалысы реттілігінен ажырағанда, яғни баяндаудың уақыттық жоспарының қайта құрылуы арқылы» алдыңғы ақпарат бейнеленгенде [3, 106 б.]. Демек, мәтін ішіндегі ретроспекция арнайы тілдік құралдар мен әдеби амалдар арқылы көрініс тауып, оқырман мен автор арасындағы байланысты орнатады. Автор өткен істі, алдыңғы уақытты оқырман жадына түсіре отырып, сол іске не жағдаятқа, кеңістікке қайтадан алып келеді. Демек, кеңістік пен жағдаят уақыттың әсерінен қайта жаңғырады.

Зерттеу әдістері. Көркем мәтіндегі ретроспекция көрінісін қарастыруда талдау, жинақтау, салыстыру амалдары негізге алынды.

Талқылау. Ретроспекция автор тарапынан оқырманға әсер ету үшін мақсатты жасалған іс-әрекеттерден тұрады. Себебі автор оқырманның есіне түсіре отырып, өзінің түпкі ойы мен мақсатын жүзеге асыруға тырысады. Оқырманның жадында сақталған «қажетті ақпараттың» қайта жаңғыруы автордың келесі бір оқиғаға сілтеме жасау мақсатынан да туындайды. И. Гальперин ретроспекция автордың мынадай ойларын жүзеге асыру үшін қолданылатындығын айтады: а) оқырманға

алдыңғы айтылған ақпараттарды есіне түсіру немесе бұрын орын алған және қазіргі уақытта болып жатқан іс-әрекеттің болашағын түсінуге қажетті басқа оқиғаларды бейнелеу үшін; ә) оқырманды бұрынғы ақпараттарды қайтадан ой елегінен өткізіп, жаңа жағдаят пен басқа мәнмәтінде түсіну қажеттілігі үшін; б) мәтіннің жекелеген бөліктерін өзектендіру үшін [3, 106 б.]. Яғни, автор баяндалған ақпараттардың келесі бір суреттелетін оқиғаларға қатысын, оның болашақтағы іс-әрекетке әсерін нақтылау мақсатында оқырманның есіне өткен ақпараттарды салып отырады. Оқырман сол арқылы мәтінде кейін орын алатын оқиғаларды болжай алады. Бұл тұста оқырманның интеллектуалдық деңгейі көрінеді. Алдыңғы мәтінді толық сіңірген оқырман автордың түпкі мақсатынан алдын ала хабардар болып, келесі оқиғалар тізбегіне өзін-өзі дайындайды.

Мәтін ішінде ретроспекцияның объективті-авторлық және субъективті-оқырмандық деп аталатын екі түр әрекет етеді. Объективті-авторлық ретроспекция автор тарапынан арнайы тілдік құралдарды пайдалануы негізінде оқырманға әсер етуі арқылы көрінеді. Ал субъективті-оқырмандық ретроспекция баяндау континуумының жеке шығармашылық қабылдауының нәтижесі болып саналады [3, 107 б.]. Ретроспекция мәтін құрылымында арнайы тілдік бірліктер мен автордың сөз қолданыстары арқылы да, оқырманның өзі анықтап алатын идеялық-мазмұндық тұрғыдан да көрініс табады. Демек, мәтін ішінде ретроспекция имплицитті (жасырын) түрде де, эксплицитті (ашық) түрде де кездесе береді. Ретроспекция баяндау уақытын ауыстыратын қайталау бола алады. Автор өз қалауынша, маңызды деп тапқан кезеңдер мен сәттерге назар аударту үшін мәтін ішінде уақытта тоқтата да, баяулата да, тез қарқында дамыта да алады. Сол арқылы баяндаудың біртұтастығы да мәтіннің нақтылы бөліктерінің арасындағы байланыс та жүзеге асады. Шындығында, кез келген мәтін құрамында ретроспекция орын алады. Алайда, ретроспекция мәтін категориясы ретінде автордың нақтылы мақсатына сай қайталаулар мен «еске түсірулерден» құралады.

Мәтіндегі ретроспекцияның көріну жолдары мен берілу тәсілдері әртүрлі. Ретроспекция түрлі «маркерлер» арқылы мәтін ішінде сипаттала алады. Соның нәтижесінде «көлеңкеде» қалған ақпарат жаңа бір маңызды мәртебеге ие болып, оқырман назарына ілігеді. Мұндай «маркерлердің» тікелей және жанама деп аталатын екі түрі кездеседі. Тікелей амал-тәсілдерге грамматикалық маркерлер (осы шақ, өткен шақ, келер шақ формалары), жекелеген сөздер мен уақытты белгілейтін сөз тіркестері (ертең, кеше, таң сәріде, т.б.) жатады. Жанама амал-тәсілдерге уақытты астарлап жеткізетін тілдік құралдар жатады. Мәселен, естелік, ойлану, қиял, мақсат. т.б. сөздер [5, 87 б.].

«Мәтін лингвистикасында» ретроспекцияның көріну жолдарына қатысты мынадай мәлімет келтірілген: «Ретроспекция түрлі тәсілдермен жүзеге асады, солардың ішінде, қайталау ерекше орын алады. Ретроспекцияның өзі де – баяндау желісін баяулататын ой қайталауы, баяндау барысындағы үзіліс. Ретроспекцияның мәні баяндау барысындағы уақытша үзіліспен қызықтыруында, яғни мәтінге өткендегі, қазіргі, белгілі бір жағдайда келешектегі көзқараспен қарауға мәжбүрлейді» [6, 73 б.]. Демек, ретроспекцияның берілуінде жиі қолданылатын тәсіл – қайталау. Автор жекелеген сөздер мен сөз тіркестерін қайталау арқылы не болмаса ой қайталауы негізінде де ретроспекция амалын жүзеге асырады. М. Меркулова ретроспекцияның баяндалу тәсілдеріне қарсы мәндес сөздерді (осында – анда, қазір – бұрын, шындық – жалған), уақытты және шақты қарсы қоюды (осы шақ – өткен шақ, келер шақ – өткен шақ), қайталауды, ырғақты жатқызады [7, 84 б.]. И. Гальперин ретроспекцияның баяндалу түрі ретінде дәйексөзді атайды. Ғалым аллюзия мен дәйексөзді салыстыра отырып, аллюзияның қосымша ақпаратты кіріктіруіне байланысты ретроспекцияның берілу тәсілі бола алмайтынын айтады. Ал дәйексөз беруде қосымша ақпарат айтылмайды да, оқырманды белгілі ақпаратқа қатысты келісімін не қарсылығын білдіру мақсаты алға шығады [3, 109 б.]. Демек, ретроспекция амалының жү-

зеге асуы үшін мәтінге алдыңғы мазмұннан артық қосымша ақпараттарды кіріктіру көзделмейді. Керісінше, алдыңғы мазмұн сақтала отырып, оқырман жадына еске түсіруді ғана қамтиды. Ретроспекция амалы баяндауды өткен шақта, осы шақта, белгілі бір дәрежеде келер шақта сипаттауға мүмкіндік береді.

Мәтін байласымын жүзеге асыратын дейкисис пен анафораны да ретроспекцияның көріну жолы деп атауымызға болады. Себебі «дейкисис» мәтін ішінде белгілі бір сөзге не сөйлемге, тіпті, күрделі синтаксистік тұтастыққа сілтеме жасайды. Демек, алдыңғы айтылған ойға дейкисистік құралдар арқылы сілтеме жасау арқылы уақытты кері жылжытуға болады. Ол дегеніміз – белгілі бір тілдік бірлік арқылы оқырманның назарын мәтін ішіндегі нақтылы бөлікке аударту. Демек, оқиғалардың тізбегін оқырманның көз алдына қайта алып келу үшін сілттемелік мәні бар сөзді не сөз тіркесін қолдану жеткілікті. Сол арқылы автордың маңызды деп тапқан оқиғалар тізбегі эксплицитті түрде оқырман жадында қайта жаңғырады. Ал анафораны ғалым З. Тураева «өткенге қайта оралу» деп есептейді. Яғни, бұрынғы айтылған ақпаратқа қайта үңілу анафораны ретроспекцияның берілуінің бір жолы етеді. Мысалы, «олар тағы да ажырасты» десек, мұндағы «тағы» сөзі өткенге сілтеме жасап, кейіпкерлердің өмірінде мұндай жағдайдың алдыңғы мәтінде орын алғандығына меңзейді [2, 28 б.].

Қазақ көркем прозасындағы реминисценциялық-ретроспекциялық тәсіл туралы Ж. Аймұхамбет пен Р. Тұяқбаева мақалаларында: «Ретроспекция тәсілін зерделеу ең әуелі көркем туындыдағы уақыттың қалыптасуының мазмұндық концепциясымен байланысты. Осы тарапта көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына антикалық дәуірден қазіргі кезеңге дейінгі айтулы романдар алынды. Қазіргі романның алуан типтерінде ретроспекция «сана ағымы», «бір күннің романы», «жаңа роман» түрінде барынша ауқымды көркем диапазонды иеленген концептуалды тәсіл ретінде танылды», - дей келе, бұл тәсілдің тек романға ғана емес, көркем прозаның басқа жанрларына да тән екенін атап көрсетеді [8, 379 б.].

Сондай-ақ, мақала авторлары ретроспекция тәсілінде бағзыда өткен оқиғаны, аңызға айналған тарихи тұлғаларды шығарма тақырыбына арқау ететіндігін, шығарманың оқиғалар өрісінде кейіпкердің, өткен оқиғаны еске түсіруі түрінде көрінетініне тоқталады.

Нәтижелер. Поэзия жанрындағы туындыларда бұл тәсіл өзіндік ерекшелігімен көрінеді. Мысалы, А. Елгезектің «Бастығырылу» өлеңіндегі мына жолдарға назар аударайық:

Ол қара үйде өмір сүріп жатады екен өткенім,

Бауырларым... естерінде елесім де жоқ менің.

Қарғаларға қарап қойып, дән шоқиды аулада

Қалып қойған баяғыда менің көңіл-кептерім... [9, 16 б.].

Ақын «ол қара үй» деп өткен шақтағы, бала шақтағы мекеніне сілтеме жасайды. Бұл жерде «ол» сілтеу мәнді есімдігі дейксис қызметін атқара отырып, ақынға өткен күнге оралуға мүмкіндік береді. Ретроспекция санадағы елестердің, адам жадында сақталған ақпараттар мен көріністердің жаңғырығы іспеттес. Өткен шақта болған іс-әрекет пен көрініс санада қайта жаңғырып, дәл сол сәтте орын алып жатқан оқиғаға ұқсап, ақынға уақыт кеңістігінде кері бұрылуға, болған іске қайта қарауға жағдай туғызады. Осы өлеңде ақын ары қарай ойын былайша жалғайды:

Ол қара үйде әкем, апам, ағам және кәрі анам

Өмір сүріп жатады екен, бұрынғыдай... жаңадан...

Аттай алмай жүреді екем босағадан қиналып,

Қара итке айналады қолымдағы чемодан.. [9, 16 б.].

Келесі шумақтың да «ол» сілтеу есімдігімен жұмсалуды мәтіндер арасындағы байланысты, субстанциялық қызметті атқарып тұр. Кез келген мәтінде ретроспекция құбылысы орын алған тұста ол арнайы тілдік бірліктер арқылы немесе идеялық-мазмұндық мәні арқылы көрінеді. Ақынның келесі бір «утопиялық түс» өлеңінде де ретроспекция құбылысы байқалады. Өлеңнен үзінді келтірсек:

Түс көріп жатқам...

Сәлем айтып келіпті өткен шақтан.

Самал желмен қалықтап жеткен хаттар.

Жүр екен-ай жайылып боз көдеге

Тәңір көкпен түсірген ертегі аттар.

Бір қуантып шаһарлық тамам елді,

Ауыл жақтан күтпеген хабар келді.

Таңғажайып аққулар түннен құлап,

Мекен етіп алмақшы Аралды енді [9, 23 б.].

Мұнда ақын өткенге түс көру арқылы сапар шегеді. Бұл жердегі түс көруді, сонымен қатар, мифопоэтика тұрғысынан да қарастыра аламыз. Жадында сақталған естеліктер, ауыл тұрмысы көз алдына түс ретінде көрініп, өткен шақтағы көріністер қайда жаңғара түседі.

Ретроспекция мәтін ішінде жекелеген сөздер және өткен шақты білдіретін грамматикалық формалармен де беріле алады. Бұл өлеңде ретроспекция құбылысын «өткен шақ» тіркесі және -ған, -ген формалы өткен шақтағы есімшенің жұрнағы жүзеге асырып тұрғанын көруімізге болады. Бұл құбылыстың әдеби-мазмұндық жағына келер болсақ, оқырманға уақыт кемесінде кері жылжи отырып, кейбір жайттарға анық қарауға, дәлдеп бағалауға мүмкіндік туғызу міндетін арқалағанын көре аламыз. Өлең мәтінінің ретроспекциялық мәні, тұтастай алғанда, лирикалық шегініс түрінде айқындалады.

Қазіргі қазақ поэзиясындағы ретроспекция құбылысына Е. Жүністің де шығармаларынан мысал келтіруге болады.

Ақынның «Жүрек маусымдары» өлеңінде:

Өткенде...

Өмірді бастарда,

Көктеуге ынтыққан өмірмен,

Көктемге ынтыққан көңілмен,

Тап келдім,

Тап келдім сенің мен,

Әлімнің,

Аспаның,

Жаныңа,

Көп келдім көктемгі бағыңа [10, 18 б.], -

деген жолдар кездеседі. Бұл өлең, негізінен, үш бөлімнен тұрады. Үш бөлім үш шақта (өткен, осы, келер) баяндалады. Яғни, мұнда ретроспекция құбылысымен қатар проспекция құ-

былысын да аңғаруға болады. Ақын өмірінің өткен кезеңіндегі есінде қалған ескі күндерді қайта жаңғырта отырып, мәтін түзеді. Сол арқылы өткенге оралып, еске түсіреді. Мұнда ретроспекция құбылысын арнайы тілдік бірліктер жүзеге асырып тұрғандығын көре аламыз. Үзіндінің алғашқы тармағында-ақ ақын «өткенде... өмірді бастарда» сөз қолданыстары арқылы оқиғаның осы шақта емес екендігін, өткен шаққа қатысты екендігін сездіреді.

Қорытынды. Сонымен, ретроспекция алдыңғы ақпаратты «қайта тірілту» арқылы авторлық позиция мен мәтіннің композициялық ұйымдасуын жүзеге асырады. Мәтін ішінде ретроспекция автордың мақсатына

сай түрлі тәсілдермен көріне алады. Олардың қатарына сөз не сөз тіркесін қайталау, ой қайталауы, сілтеме жасау, дейкис пен анафора, шақтық мәндегі тілдік құралдардың қатарластыра қолданылуы жатады. Ретроспекция амалы турасындағы зерттеулер әдебиеттану ғылымында оның көркемік амал-тәсіл ретіндегі көрінісін толықтай ашуды мақсат етеді. Сондай-ақ, ретроспекция құбылысы көркем мәтінде уақыт кеңістігін кері жылжытуға мүмкіндік беретін тәсіл болып саналады. Бұл амал-тәсіл шығармашы тұлғаның жады мен қиялына тікелей байланысты. Ол барлық әдеби жанрда кездесіп, шығармаға идеялық-көркемдік реңк қосуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. - Москва: Искусство, 1986. -445 с.
2. Тураева З.Я. Категория времени. Время грамматическое и время художественное (на материале английского языка). - Москва: Высшая школа, 1979. – 221 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 5-е, стереотипное. - Москва: КомКнига, 2007. – 144 с.
4. Брусенская Л.А., Гаврилова Г.Ф., Малычева Н.В. Учебный словарь лингвистических терминов. - Ростов на Дону: Феникс, 2005. – 256 с.
5. Гнусарькова Е.В. Ретроспекция как разновидность временного дисконтинуума. [Электрон. ресурс] – URL: <https://ipi1.ru/images/PDF/2017/115/retrospektsiya-kakraznovidnost.pdf> (Дата обращения: 09.01.2021)
6. Мағзұмов Б. Мәтін лингвистикасы. - Павлодар: Кереку, 2012. – 184 б.
7. Меркулова М. Ретроспекция: шекспировская модель ретроспекции в «Гамлете». [Электрон. ресурс] – URL: <http://www.world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/3770.html> (Дата обращения: 09.01.2021)
8. Аймұхамбет Ж., Тұяқбаева Р. Әбіш Кекілбай прозасындағы реминисценциялық-ретроспекциялық тәсілдің кейіпкер болмысын танытудағы орны // Итоги науки в теории и практике 2019 // Сборник научных работ 58-й Международной научной конференции Евразийского научного объединения. - Москва: ЕНО, 2019. – С. 520.
9. Елгезек А. Шексіздік сыртындағы шам. [Электрон. ресурс] – URL: <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/043/0432b42a040659946955f9e30eceb8eb.pdf&ln=kz> (Қаралған күні: 09.01.2021)
10. Жүніс Е. Үміт жырлары. [Электрон. ресурс] – URL: <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/630/6304ea855db520474d6baecbacc6a1b8.pdf&ln=kz> (Қаралған күні: 09.01.2021)

A. Seitmurat, Zh.A. Aimukhambet

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Ways of displaying retrospection in the text

Abstract. The article describes the nature of the application of the method of retrospection in the text and ways of its manifestation. A review of research in literary studies, linguistics, related to the method of retrospection. The authors have considered the place, compositional and structural character of this artistic approach in the context. The article contains a review of the works of akyns. The authors have paid attention to the ways of transmitting retrospection in Kazakh poetry. The article analyzes the features of the transmission of the phenomenon of retrospection in the work of each writer. There is explained the concept of retrospection after analyzing the opinion of researchers. The authors have studied the place of the phenomenon of retrospection in science and literary. From the point of view of literary studies, there is carried out an analysis on different examples. There is clarified the role of the phenomenon of retrospection in Kazakh literature, including Kazakh poetry. It is shown that the phenomenon of retrospection, along with the artistic one, which the author conveys to the reader, has an aesthetic significance.

Keywords: text, retrospection, chronotope, deixis, anaphora.

А. Сеитмұрат, Ж.А. Аймұхамбет

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Способы проявления ретроспекции в тексте

Аннотация. В статье изложены характер применения метода ретроспекции в тексте и способы его проявления. Проведен обзор исследований в литературоведении, языкознании, касающихся метода ретроспекции. Рассматриваются место, композиционно-структурный характер данного художественного подхода в контексте. Также был проведен обзор произведений поэтов, уделено внимание путям передачи ретроспекции в казахской поэзии. Проанализированы особенности передачи феномена ретроспекции в творчестве каждого писателя. На основе анализа мнений исследователей дано объяснение понятия ретроспекции, определено место явления в науке и литературоведении в целом. С литературоведческой точки зрения проведен анализ на основе примеров, уточнена роль явления ретроспекции в казахской литературе, в том числе в казахской поэзии. Показано, что явление ретроспекции имеет не только художественное значение, которое автор раскрывает для читателя, но и эстетическое.

Ключевые слова: текст, ретроспекция, хронотоп, дейксис, анафора.

References

1. Bakhtin M.M. Estetika slovesnogo tvorchestva [Esthetics of verbal creativity] (Iskusstvo, Moscow, 1986, 445 p.). [in Russian]
2. Turaeva Z. Ya. Kategoriya vremeni. Vremya grammaticheskoe I vremya hudojstvennoe [Category of time. Grammatical time and artistic time] (High school, Moscow, 1979, 221 p.). [in Russian]
3. Galperin I.R. text kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya. [Text as an object of linguistic research] (Komkniga, Moscow, 2007, 144 p.). [in Russian]
4. Brusensky L.A., Gavrilova G.F., Malysheva N.V. Uchebni slovar lingvisticheskikh terminov [Educational dictionary of linguistic terms] (Feniks, Rostov on don, 2005, 256 p.). [in Russian]
5. Gnusarkova E.V. Retrospekciya kak raznovidnost vremennogo diskontinuuma [Retrospective as a kind of temporary discontinuance] [Electronic resource]. Available at: <https://ipi1.ru/images/PDF/2017/115/retrospektsiya-kakraznovidnost.pdf> (Accessed: 09.01.2021). [in Russian]
6. Magzumov B. Matin lingvistikasy [Linguistics of the text] (Kereku, Pavlodar, 2012, 184 p.). [in Kazakh]
7. Merkulova M. Retrospekciya: shekspirovskaya model retrospekciï v «gamlete» [Retrospection: Shakespeare's model of retrospection in «hamlet»] [Electronic resource] Available at: <http://www.world-shake.ru/ru/Encyclopaedia/3770.html> (Accessed: 09.01.2021).
8. Aimukhambet Zh., Tuyakbayeva R. Abish Kekilbay prozasyndagy reminiscenciya-lyk-petrospekciya-lyk tasildyn keiypker bolmysyn tanytudagy orny [The Place of the reminiscence-retrospective approach in Abish Kekilbayev's prose in the manifestation of heroism], Itogi nauki v teorii I praktike 2019 [Results of science in theory and practice 2019], Sbornik nauchnyh rabot 58-I Mejdunarodnoi nauchnoi konferencii Evraziiskogo nauchnogo obedineniya [Collection of scientific papers of the 58th international scientific conference of the Eurasian Scientific Association] Moscow, 2019. – P. 520.
9. Yelkezek A. Sheksizdik syrtyndagy sham [Infinity outside the lamp] [Electronic resource] Available at: <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/043/0432b42a040659946955f9e30eceb8eb.pdf&ln=kz> (Accessed: 09.01.2021).
10. Zhunis Ye. Umit zhyrlary [Poems of hope] [Electronic resource] Available at: <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/630/6304ea855db520474d6baecbacc6a1b8.pdf&ln=kz> (Accessed: 09.01.2021).

Авторлар туралы мәлімет:

Сеитмұрат Айгерім – негізгі автор, Филология факультетінің магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Аймұхамбет Жанат – филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Seitmurat Aigerim – The main author, Master's student of the Faculty of Philology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Aimukhambet Zhanat – Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.